

Гончаренко А.

аспірантка кафедри теорії і історії мистецтва, Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ОБРАЗИ ГЕРОЇВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В МІСЬКІЙ СКУЛЬПТУРІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Анотація. Дана робота присвячена вивченню образів героїв художньої літератури в міській скульптурі України кінця ХХ — початку ХХІ ст. Показано, що сьогодні в просторі українського скульптурного мистецтва простежуються зміни в образних рішеннях робіт, а однією з провідних тем є зображення персонажів як української, так і зарубіжної художньої літератури.

Ключові слова: міська скульптура, літературні персонажі, засоби мистецтва, пам'ятники, скульптурні композиції.

Аннотация. Гончаренко А. *Образы героев художественной литературы в городской скульптуре Украины конца ХХ – начала ХХІ в.* Данная работа посвящена изучению образов героев художественной литературы в городской скульптуре Украины конца ХХ – начала ХХІ в. Показано, что сегодня в пространстве украинского скульптурного искусства прослеживаются изменения в образных решениях работ, а одной из ведущих тем является изображение персонажей как украинской, так и зарубежной художественной литературы.

Ключевые слова: городская скульптура, литературные персонажи, средства искусства, памятники, скульптурные композиции.

Annotation. Goncharenko A. *The images of heroes of literature in the urban sculpture of Ukraine at the end of XX – beginning of XXI century.* This work is devoted to the study of images of heroes of literature in urban sculpture of Ukraine at the end of XX – beginning of XXI century. Displaying that today, in the space of Ukrainian sculptural art can be traced the changes in the figurative decision of works, and one of the leading themes is the image of the character of both Ukrainian and foreign literature.

Надійшла до редакції 23.11.2012

© Гончаренко А., 2012

Постановка проблеми. Монументальне мистецтво було призвано «на служіння» суспільства ще з часів прадавньої історії. З початку виконуючи релігійно-міфологічну, а пізніше й соціально-інформативну функції, воно не залишалось поза увагою мистців, відображаючи зміни «моди» і забаганки «замовників» тієї, чи іншої доби. І якщо до кінця ХІХ ст. на землях сучасної України функціонування монументального мистецтва поширювалось загалом на релігійні на Західній, або політичні запити суспільства на Східній, то вже з кінця ХХ ст. на території Правобережної України, підкорюючись реаліям модерного часу, воно набуває все більш рекламно-пропагандистського характеру, не полишаючи політичного наповнення.

Втім, культурно-мистецьке коло, підтримуючи політику українізації, все частіше звертається до національної історії культури та художніх традицій, вводячи до тематичного спектру українського скульптуротворення нові сюжети та образи. Одним із таких є втілення в монументальній пластичній образів героїв української та зарубіжної художньої літератури.

Пам'ятники літературним героям збагачують духовну культуру народу, розвивають у людей естетичні почуття, популяризуючи одне мистецтво засобами іншого. Українські скульптори фіксують у відповідних матеріалах визначні історичні події, увіковічують героїв «свого часу», звертаються до образів визначних літературних, епічних, легендарних та, навіть, казкових героїв. Встановлення пам'ятників літературним героям в середовищі українських міст є одним із засобів монументальної пропаганди, який популяризує вітчизняну та зарубіжну літературу.

Робота виконана згідно плану НДР кафедри теорії та історії мистецтва Харківської державної академії дизайну і мистецтв.

Аналіз останніх публікацій. Сьогодні в мистецтвознавчому просторі відкрито чимало дискусій стосовно розвитку скульптури України кінця ХХ — початку ХХІ ст. З фахових джерел, дотичних до цього питання, а зокрема – втілення в монументальній скульптурі образів героїв художньої літератури, вирізняються матеріали мистецтвознавців М. Протас [7], Л. Савицької [10], О. Денисенко [2], краєзнавця В. Пуятіна [8, 9], що виходили друком у монографічних виданнях, наукових вісниках і профільних журналах протягом останніх років. Проте, у вказаних публікаціях і статтях автори відзначають загальні тенденції сучасного українського або регіонального скульптуротворення, згадуючи лише знакові пам'ятки, окремі теми і образні рішення.

Більш детальним вивченням мистецтва української пластики займається київський мистецтвознавець М. Протас. В своєму дослідженні «Українська скульптура ХХ століття» (2006 р.), вона ставить за мету розгляд еволюційних етапів формування української школи пластики ХХ століття у контексті світового образотворчого мистецтва. Дослідниця вказує на своєрідну «переоцінку цінностей», яка відбувається в просторі процесу скульптуротворення: адже сучасна людина вже «не бажає» сприймати пластику, створену за принципами минулих часів, віддаючи перевагу світовим новаторським зрушенням у мистецтві та

культури. М. Протас, розглядаючи сучасну українську скульптуру в контексті всеукраїнського (та часом і всесвітнього) мистецького процесу, відображає процес швидкого зрушення цього виду мистецтва з «пострадянського застою» — у бік загальносвітових тенденцій образотворення. Однак, саме тенденцію встановлення в українських містах «пам'ятників» літературним героям і персонажам, відзначаючи її, дослідниця не ставить предметом своєї роботи.

Київська монументальна скульптура останніх років отримала відображення у першому друкованому томі єдиного енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України», що вийшов друком у 2004 році [3]. Невеликі статті-довідки, присвячені окремим пам'ятникам і скульптурним композиціям міста (зокрема і таким, що відображають образи літературних героїв), містять основні дані стосовно їх розміщення у міському середовищі та стислі описання художніх рішень творів. Планується випуск подібних видань для усіх великих міст України, тож незабаром очікуються окремі «Зводи», для Харкова, Одеси, Львову тощо.

Чимало довідкової інформації щодо сучасної скульптури України міститься у матеріалах Інтернет-видань, газетних статтях і замітках. В цілому вони стосуються встановлення, відкриття, або просто констатують факт існування об'єктів, проте в таких повідомленнях заходяться важливі дані про авторів, матеріали та розміри пам'ятників. Ситуація, що склалась, дає вельми фрагментарну картину загального розвитку сучасної скульптури України, що не дозволяє добре уявити цей процес в його цілісності, не кажучи вже про виділення окремих тематичних, сюжетних чи образних ліній.

Мета публікації полягає у висвітленні втілення образів героїв художньої літератури в міській скульптурі України кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Результати дослідження. Під час дослідження розвитку сучасної монументальної скульптури України, впершу чергу варто звернути увагу на значення *приватного замовлення* при встановленні «пам'ятників», адже очевидно, що на табличках з відомостями про авторів та архітекторів все частіше зазначаються прізвища її замовників. Ними часто є люди, які досягли фінансових успіхів у різних сферах життя — власники розкішних міських домів та маєтків (присадибних), ресторанних та розважальних комплексів, господарі кав'ярень, тощо. На відміну від *державних замовлень*, при виконанні приватного замовлення розкриваються особисті естетичні вподобання замовника, його виховання та культура. «Страждають» від уподобань замовника переважно «культурні столиці країни» — Київ, Харків, Львів, Одеса; однак подібні пам'ятки можна знайти і в інших містах.

Безумовно, держава лишається основним «законодавцем стилів» міських вулиць, але при тому змінилось сюжетно-тематичне коло її «інтересів» (замовлень). Послаблення ідеологічного і виховного значення монументальної скульптури, зміни в її соціальному функціонуванні і порушення принципів гармонійного містобудування, призвели до переосмислення ролі міської пластики. Сьогодні її головною функцією стала естетизація міського

середовища, у зв'язку з чим декоративні твори у великій кількості з'являються як в історично складених центрах, наповнених пам'ятками різних історичних періодів, так і в районах масової житлової забудови. Перевага віддається камерним формам, а тематика таких скульптур різноманітна: від «галушок», «ложок» та «вушок» — до повноцінних скульптурних ансамблів. Серед них вагому окрему групу складають зображення персонажів української та зарубіжної художньої літератури.

Протягом 1990-х — 2000-х рр. звертає на себе увагу розширення тематичної програми української міської скульптури. Від кінця 1990-х рр. в країні з'явилося чимало нових, незвичних для ока, вихованого на радянській монументальній пластиці, обивателя. Адже, хіба можна було за часи лише планових державних замовлень, агітпропаганди та тотальної цензури зустріти на вулицях міст «пам'ятники» літературним героям «сумнівної благонадійності», як то аферистів-комбінаторів?

Чи не першим прикладом «тенденційності» може слугувати «пам'ятник» одному з героїв роману І. Льфа та Є. Петрова «Золоте теля» Михайлу Паніковському — «людині без паспорту» (скульптори — В. Щур, та В. Сивко, 1998 р.; бронза). Він з'явився в центрі Києва на розі вулиць Хрещатика та Прорізній, трохи вище місця, де за текстом твору, працював «великий сліпий». М. Паніковський зображений в образі сліпого крокуючого через Хрещатик — тростинка, капелюх, темні окуляри, ложка на ланцюжку у кармані, а ліва рука «шарить» у кишені того, хто переводить його через вулицю. Професійний жест кишенькового злодія схоплений дуже точно — голова відвернена в одну сторону, а рука «знає свою справу!» Інша кишеня випинається — там уже лежить якийсь трофей. Лівою ногою М. Паніковський поспішає наступити на монету — щоб ніхто не забрав. Якщо підставити дзеркальце й подивитися на підшву цього черевика, можна побачити фігуру із трьох пальців — дулю. Це навмисно оприлюднена через ЗМІ авторська вигадка скульптора — люди будуть нахилитися, щоб подивитися й волею-неволею схилить коліно перед «Великим Сліпим».

Спорудження у 1998 році «пам'ятника» М. Паніковському символізувало появу в середовищі українських міст нового різновиду «пам'ятників», встановлених «на своєму місці» — там, де або за сюжетом літературного твору, або відповідно певним подіям втілені здебільшого у бронзі персонажі могли б знаходитись насправді. Крім того, наперед зазначимо, що герої романів Льфа та Петрова чи не образу стали одними з улюблених персонажів сучасного «літгероївського буму».

Також наприкінці 1990-х в Одесі біля літературного музею з'явилась багатофігурна скульптурна композиція з «літературною» назвою «Антилопа-Гну» (скульптор — О. Токарев, 1999 р.; бронза). Згідно тексту роману І. Льфа та Є. Петрова «Золоте теля», О. Бендер охрестив «Антилопа-Гну» автомобіль Адама Козлевича — крадія та невдахи, якого він вмовив поїхати за грошима Корейко. За Бендером, «Антилопа-Гну» — це більше, ніж засіб переміщення. Це — «зоря автомобілізму». Проста швейна машинка

Зінгера з невеликим пристроєм, в результаті якої створилась цікава снопов'язалка» [4, с. 26]. Автор скульптури а ні на йоту не відступив від тексту безсмертного роману. Так в «зорі автомобілізму», що за своїм виглядом більше схожа на звичайний старовинний автомобіль, ніж на саморобний «апарат» Козлевича, затишно розмістились: водій Адам Козлевич в автомобільних крагах, командор автопробігу — Остап Бендер в легендарному кашкеті та елегантному шарфі, бортмеханік Шура Балаганов у кеппі, і Паніковський у канотье.

Низку «Ільфа-Петровських героїв» доповнюють скульптурні композиції, встановлені у Харкові, Жмеринці, Бердянську та Вінниці. Скульптурна композиція, присвячена отцю Федору (бронза, скульптор — О. Табатчиков, 2001 р.) — колоритному персонажу славнозвісного роману І. Ільфа та Є. Петрова «Дванадцять стільців», невтомному шукачу скарбів мадам Петухової, встановлена в місті Харкові. Якщо вірити авторам роману, саме тут на початку минулого століття харків'яни могли побачити з чайником у руці цього героя, який у гонитві за чужими скарбами вшанував місто своїм візитом. Прототипом пам'ятника отцю Федору слугував екранний образ героя, найбільш вдало втілений в життя відомим актором М. Пуговкіним. Бронзова скульптура, розташована на мармуровому постаменті, зображує Отця Федора, що йде та тримає в лівій руці чайник, а в правій — заклеєний конверт з листом. На постаменті — цитата з його листа до дружини.

Того ж року на Привокзальній площі Жмеринки з'явився перший в Україні «пам'ятник» знаменитому шулеру О. Бендеру (скульптор — М. Крижанівський, 2001 р, бронза). Великий Комбінатор «видерся» на п'єдестал, коло нього — сім стільців, рештки восьмого він тримає в руці. *«Последний настоящий грод на земле — это Жмеринка. У нас тут, конечно, не Париж, но милости просим к нашему шалашу... О берега Жмеринки разбиваются волны Мирового океана...»* [4, с. 62]. Цим висловом Бендер прославив на весь світ периферійне місто, і саме тому його керівництво вирішило «віддячити» великому комбінатору.

В Бердянську, у міському парку ім. Шмідта, встановлена сюжетно-оповідна скульптурна група «Діти лейтенанта Шмідта» (скульптор — М. Мироненко, 2002 р.; бетон, фарбування). «Офіцерські сини» у вільних позах розташувались на двох стільцях. В руці Балаганова бокал з пивом, а поряд з Остапом — порожній третій стілець з надписом на сидінні «Пиво відпускається тільки членам профспілки». Третій син героя революції — Паніковський — в композицію пам'ятника не попав. Цікаво, що за мотивами роману Бендер і Шура в Бердянську ніколи не бували, однак П. Шмідт — батько відомого морського офіцера — в кінці XIX ст. був головою міста і порту. Тож «історична» паралель, за якою «пам'ятник» є таким, що ніби знаходиться «на своєму місці», таки простежується.

Незвичним та цікавим вирішенням відрізняється «пам'ятник» Остапу Бендеру (скульптор — Е. Гурбанов, 2005 р.; бронза), що був встановлений в Харкові на замовлення власника ресторану із явно неоднозначною назвою «Ріо» — містом-мрією головного героя роману. Сидячи на бронзовій лаві, встановлений ліворуч входу

на територію кафе-ресторану по вул. Петровського, «Великий комбінатор» палить цигарку. Прототипом образу став актор С. Юрський, який виконав роль Бендера у фільмі «Золоте теля». Він одягнений у своєму впізнаваному стилі — «фірмовий» піджак, кепка, незмінний шарф. Поза Остапа — зухвала, самовпевнена та нахабна. Він поклав ногу на ногу, що говорить про безцеремонний характер героя. Вільне місце на лавці дозволяє бажаним присісти поруч і сфотографуватись із бронзовим героєм.

Встановлений праворуч входу до території «Ріо» «пам'ятник» Елочці Людожерці (скульптор — К. Мамедов, 2006 р.) продовжує серію матеріалізації героїв безсмертного роману Ільфа і Петрова в Харкові. Героїню зображено в той момент, коли вона, згідно сюжету роману, приймає рішення чи пристати на пропозицію Остапа Бендера виміняти стілець на чайне ситечко. Композиція характеризується прямою сюжетністю, реалістичною пластикою з надмірною проробкою елементів. Динамічний силует жінки контрастує зі статичним стільцем. Однією рукою граціозно спираючись на спинку стільця, який є точною копією використаного у кінострічці екземпляру, Елочка, з накинутим на плечі боа з «мексиканського тушкана» (а насправді з фарбованого в зелений колір кролика), грайливо тримає в руці ситечко. Скульптор передає текстуру матеріалів: вишуканість поверхонь стільця, пружність шкіри молодої жінки, важкість її кучерявого волосся та манто, легкість сукні. В образі Елочка автор влучно відтворив примхливість та самозакоханість її характеру.

Скульптурна композиція, присвячена колишньому «проводирю дворянства і депутатові Державної думи» Кісі Вороб'янінову (скульптор — Е. Гурбанов, 2005 р.) розміщена безпосередньо біля входу до ресторану. Вороб'янінов, одягнений у піджак із короткими рукавами, з-під якого видніється сорочка із галстуком-метеликом і заправлена в штани безрукавка, та брюки із заправленими у шкарпетки калошвами, виглядає комічно — створений скульптором образ героя роману характеризується гротескністю. Тримаючи в правій руці капелюх, в який, за задумом автора, перехожі і відвідувачі кафе вкидатимуть монетки, а в лівій — старий портфель із великою наскрізною дірою, він просить пожертви у кожного, хто заходить до ресторану.

Не «відстають» від Харкова у зображенні героїв сатиричних романів Ільфа і Петрова й інші українські міста (зокрема, Одеса та Старобельськ). Зокрема, другий в Україні пам'ятник незабутньому Кісі Вороб'янінову був відкритий в міському парку Одеси (скульптор — С. Толкієв, 2009 р.). За образним задумом він повторює харківський варіант — туристи з радістю кидають монетки та грошові купюри в капелюх ватажка дворянства. Поряд з Кісою встановили пам'ятник Остапу Бендеру, який пильно слідкує за прибутком компаньйона.

Автор скульптурної композиції Остапу Бендеру (скульптор — А. Боровий, 2008 р.), встановленої в м. Старобельськ на замовлення Луганського національного університету ім. Т. Шевченка, зобразив популярного літературного героя саме в той момент, коли безпритульний просить у нього десять копійок.

Згідно роману, ця сцена відбувалась саме в Старобельську (в романі — Старгород).

Очевидно, що герої романів Ільфа та Петрова знаходяться по Україні в різних містах, але всі вони «територіально» відповідають діям романів чи то за «біографічними даними», чи то за «літературним контекстом». Даний «пам'ятник» є вдалим поєднанням приватної забаганки замовника, роботи художника і тематичного розташування скульптурних творів.

В Києві на Андріївському узвозі встановлений «пам'ятник» Проні Прокопівні та пану Голохвастову (автори — В. Щур, В. Сивко та Р. Кухаренко, 1999 р.; бронза) — персонажам однієї з найвідоміших сатиричних комедій «За двома зайцями». Двофігурна композиція встановлена біля Андріївської церкви — саме там, де за текстом комедії Голохвастова скинули зі сходів після невдалого весілля. Сьогодні бронзовий Свирид Голохвастов, преклонивши коліно, «пропонує руку та серце» Проні Прокопівні, а вона простягає своєму легковажному шанувальнику руку для поцілунку. Зображення в скульптурі головних героїв комедії — своєрідна дань пам'яті талановитому українському письменнику та драматургу М. Старицькому, багато творів якого були оцінені лише після його смерті. Для вітчизняної монументальної скульптури поява цієї композиції була цілком симптоматичною, адже у п'єсі відтворено Київ та образи його мешканців, змальовано «культурні потреби» часу: зображено «українських героїв» саме української літератури.

Не менш популярним образом для міської скульптури України є образ Швейка — сатиричного персонажу, що був придуманий чеським письменником Я. Гашеком. Згідно відомого роману, «бравий солдат Швейк» побував у Львові під час Першої Світової війни. Відтак, на Львівщині є одразу кілька таких пам'ятників — два з них в самому місті Лева. Один Швейк встановлений біля Віденської кав'ярні, де він за ніби звичайним столиком «п'є пиво» (скульптор — С. Олешко, 2002 р.; бронза). Інший — біля будинку міської ратуші «керує велосипедом» (2007 р.; кування). Проте першим є скульптура бравого солдата Швейка у м. Донецьк (скульптор — В. Піскун, 1998 р.; бронза). Виконуючи приватне замовлення скульптор увічнив хвацького вояку з його чотирилапим песиком біля входу до головного корпусу готельного комплексу із багатозначною назвою «Прага».

Прикладом створення роботи на «швидку руку» є зображення бравого солдата Швейка в с. Скелівка (камінь, скульптор — А. Дацько, 2007 р.), що було приурочене до святкування 140-річчя створення товариства «Чеська бесіда» у Львові. За текстом повісті, саме через це село в Першу Світову проходив путь героя: на березі місцевого озера австрійський військовий вирішив примірити залишену в кущах форму російського солдата, що купався. В результаті Швейк потрапив у полон до своїх. Озерце давно висохло, а в селі до сих пір складають легенди про Швейка. Пам'ятник, виконаний в камені, має невірніважену композицію: створюється враження, що фігура «впадає» з п'єдесталу, або перекинеться.

В самому центрі Одеси на майдані ім. Віри Холодної в невеличкому сквері були увічнінені в бронзі Петя та Гаврик — відомі герої літературної

історії В. Катаєва «Біліє парус одинокий», дії якої відбувалися саме в Одесі (скульптор — М. Степанов, 2003 р.; бронза). Гімназист та син рибалки зображені скульптором у відповідності до «моди» повісті: у шортах, сорочках із засуканими рукавами. Їхні погляди мрійливо спрямовані вдалину — до безкрайнього моря, свободи і щастя... Інша героїня тієї ж повісті — мадам Стороженко, більше відома як тьотя Соня з'явилась в Одесі на території торгівельного павільйону «Новий Привоз» дещо пізніше (скульптор — І. Івченко, 2006 р.; бронза). Місцевий скульптор створив образ роздобрілої жіночки середніх років у великому капелюсі, з широкою кишенею на фартусі. Об ноги бронзової Соні в очікуванні риби треться товстий кіт. Означену скульптуру називають узагальненим образом одеської жінки, гідною послідовницею справи мадам Стороженко. Відтак образ «Тьоті Соні» символізує персонаж міського фольклору, типологічну одеситку.

Сюжетно-оповідні жанрові композиції «Проня Прокопівна та пан Голохвастов», «Тьотя Соня» і «Петя та Гаврик» виконані авторами із дотриманням специфіки зображеного часу. Вони деталізовані, відтворюють популярні тоді костюми і, звичайно, поведінку героїв: манерність поз Проні та Свирида, і «легкість» хлопчиків, що мріють подорослішати, і впевненість у поставі безпардонної торгівки одеського ринку. Автори «пам'ятників» створюють образи героїв настільки схожими на літературні чи екранні прототипи, і встановлюють їх у найбільш відповідних місцях, продукуючи таким чином своєрідний культурний «діалог» між часами, образами і простором.

Більш вдалою спробою створення скульптурної композиції, приуроченої «до пам'ятної дати» (в даному випадку — святкування Дня міста), є зображення образу Ларіюсіка (скульптор — Ю. Осташев, 2007 р.; бронза) з романів М. Булгакова «Біла гвардія» і «Дні Турбіних» в м. Житомир. В руках тримає клітку з папугою та конверт з листом. За сюжетом роману «Біла гвардія», кузен Ларіюсік із Житомиру, в грудні 1918 р. прийшов до Києва до своїх родичів Турбіних. «Вічний студент» впритул наближений до глядача: стоїть прямо на тротуарі. Такий тип міської скульптури є досить модерним для українського образотворення і часто використовується мистцями саме у композиціях, присвячених

Героїв роману М. Булгакова можна зустріти і в Харкові: біля популярного ресторану «Шарикoff», на замовлення власників, були встановлені персонажі твору «Собаче серце» Професор Преображенський та Шариков (2001 р.). Дані роботи характеризує певна площинність виконання, а погана якість обробки матеріалів знижує щабель їхньої цінності як мистецьких творів.

Принадне місце в галереї «пам'ятників на своєму місті» посідають гумористичні скульптурні групи «Іван Іванович та Іван Никифорович» (скульптор — Д. Коршунов, 2008 р.), встановлені в м. Миргороді на території так званої «Миргородської калюжі» (Парк слави ім. М. Гоголя), описаної М. Гоголем в його безсмертних повістях «Миргородського циклу». Головні герої повісті — господа Перерепенко та Довгочхун — з початку друзі, а потім злісні вороги, зображені скульптором повністю у відповідності до опису М. Гоголя:

«Іван Іванович худощав и високого роста; Иван Никифорович немного ниже, но зато распространяется в толщину. Голова у Ивана Ивановича похожа на редьку хвостом вниз; голова Ивана Никифоровича на редьку хвостом вверх» [1, с. 3]. Пам'ятник відображує момент першого спору «чудових людей»: коли Іван Никифорович обізвав Івана Івановича гусаком — тож не випадково під ногами ображеного сусіда скульптор помістив гусака. Гумористична композиція нагадує жителям міста про абсурдність деяких спорів та непотрібність образ. Поряд із скульптурною композицією, що присвячена «Івану Івановичу і Івану Никифоровичу» на території «Миргородської калюжі» знаходимо ще кілька пам'ятників літературним героям творів М. Гоголя: персонажі «Вечорів на хуторі біля Диканьки» — Козак Вакула, який підносить царські башмаки своїй коханій Оксані, Пацюк, який без рук поїдає вареники, Сільський голова, висунувши голову з мішка розповідає про своє кохання незрівняній Солохе (скульптори — Д. Голуб, Д. Коршунов та ін., 2008 — 2009 рр.). Так мешканці Миргороду віддали пошану творам славетного письменника, перетворивши справжню «калюжу у центрі Миргороду, вкриту безкінечними зграями гусей та вуток, що належать місцевим жителям з берегами із добротного полтавського чорнозему і поросятами, що порсаються в цій грязі» [1, с. 3] на сучасний доглянутий ставок. Такі скульптурні композиції розташовані на своїх «історичних містах» в своєму «місті», начебто «застигла історія» розповідають про події літературних творів.

Пам'ятник Тарасу Бульбі (автор — В.Чепелик, 2009 р.) створений на території стародавнього козацького села Келеберда на Полтавщині на честь 200-річчя з дня народження великого М. Гоголя. Відлитий з бронзи Тарас зображений сидячим на березі Дніпра. Він задумався над долею своєю та свого народу, закури трубку, неподалік пасеться вірний кінь. Герой гоголівської повісті виконаний деталізовано: скульптором ретельно пророблені тканини одягу, оздоба зброї, риси обличчя. Цікавий цей герой тим, що його збірний образ вдало втілений у відповідності до тексту повісті.

Встановлення в місті Запоріжжя біля історико-культурного комплексу «Запорізька Січ» скульптурної композиції, присвяченої головному героєві однойменного твору М. Гоголя — Тарасу Бульбі (автор — С. Канішев, 2009 р.), було приурочене до святкування 175-річчя з того історичного моменту, як письменником Миколою Гоголем був прославлений цей літературний персонаж. Виконана з граніту в повний зріст, узагальнена, монументальна фігура Бульби є уособленням мужності та любові до волі.

Обидві скульптурні композиції символічні для українського народу, адже втілюють загальносуспільні цінності, змушуючи згадати героїчні сторінки національної історії, майже забуті при радянській владі. Також необхідно відзначити, що зображення гоголівських персонажів є одними з улюблених в образотворчому мистецтві України.

Означені роботи не вичерпують загальної кількості скульптурних композицій, присвячених героям творів української літератури, але являють собою найбільш влучні та якісні їх приклади. Сповнені краси

і гармонії, оповиті літературною таємничістю — такими постали в різних куточках України скульптурні персонажі й композиції, присвячені героям української літератури, що на початку ХХІ ст. стали справжньою окрасою держави.

Висновки. З початку 1990-х рр. в українській міській пластиці з'являються «вільні теми», прикладом яких є використання образів героїв вітчизняної та зарубіжної художньої літератури. Такі скульптурні композиції нерідко встановлюються за приватним замовленням, або є приуроченими до відповідної історичної дати. У новій «літературній» тенденції українські скульптори, наряду із приватними замовниками, поступово затверджують добру традицію: встановлення пам'ятників у «літературних містах» тобто «пам'ятників на своєму місці», пов'язаних із контекстом письменницьких творів або біографіями їх авторів, спрямовуючи глядачів на спостереження і вивчення національної історичної та культурної спадщини наочно, як «у картинках».

Скульптори, створюючи в міському середовищі «пам'ятники» героям літературних творів, роблять гіперреалістичні твори, які знаходяться на межі між мистецтвом та реальністю. Однак, такі скульптурні композиції не повністю наслідують принципи гіперреалізму, усталені в нашому розумінні, а лише деякі його частини. Наприклад – «гру» з глядачем, введення його до «свого» простору, – тобто створення реалістичних об'єктів для масової індустрії та реклами тощо.

Провідними та найбільш популярними літературними образами, що були втілені у творах українських скульпторів, стали герої повістей М. Гоголя, романів М. Булгакова та Ільфа і Петрова. Пластичне рішення таких скульптурних об'єктів залежить від обраного матеріалу і є або нарочито традиційним, з використанням прийомів реалістичної пластики, або асоціативно-узагальненим.

Список використаної літератури:

1. Гоголь Н. Собрание сочинений в девяти томах. — Т. 2. — М.: Русская книга, 1994.
2. Денисенко О. Харківщина мистецька: історія, традиції, сучасність [Текст]: Монографія / О. Денисенко, І. Долганова, В. Носань. — Х.: Майдан, 2008. — 391 с., іл.
3. Звід пам'яток історії та культури України: у 28 т. / гол. ред. В. Смолій. — Т. 2. — К.: Головна редакція Зводу пам'яток історії та культури при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. — 578с.
4. Ильф И. Петров Е. Двенадцать стульев. Золотой теленок. — М.: Правда, 1987.
5. Образотворче мистецтво: Енциклопедичний ілюстрований словник-довідник / Упоряд. А. Пасічний. — К.: Факт, 2007. — 680 с.; іл.
6. Покотило А. Духовна опора нації [Текст] / А. Покотило. — Образотворче мистецтво. — 2002. — № 3. — С. 3 – 7.
7. Протас М. Українська скульптура ХХ століття. Інститут проблем сучасного мистецтва. Академія мистецтв України. — К.: Інтертехнологія, 2006. — 278 с., іл.
8. Путятин В. Декоративная скульптура Харькова // http://library.org.ua/sections_load.php?s=art&id=169&start=3
9. Путятин В. Современность и скульптура форм. — Панорама. — 1997. — № 10 (март).
10. Савицкая Л. Новости скульптурной жизни Харькова / Л. Савицкая // Граффити. — 1996. — № 2.
11. Савицкая Л. Скульптура Харькова в начале ХХІ века // Вісник ХДАДМ. — № 9. — 2007. — с. 122 – 126.